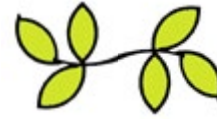

Muistokirjoitus

Pekka Nuorteva 1926-2022

Pekka Nuorteva kuoli Helsingissä 15. huhtikuuta 2022. Hän oli Suomen ensimmäinen ympäristönsuojelun professori Helsingin yliopistossa vuosina 1974–1992, ja sitä ennen yliopiston eläinmuseon museonhoitaja 1958–1973. Kuollessaan hän oli 95-vuotias.

Nuorteva harrasti jo kouluaikanaan innokkaasti luontoa, keräsi hyönteisiä ja kasveja yhdessä veljensä Matin kanssa – josta myöhemmin tuli metsäeläintieteen professori. Harrastus ei ollut pelkkää lajien tunnistamista, sillä Nuortevan tieteellinen taipumus tuli ilmi jo silloin: Pekka suoritti Luonto-Liiton ensimmäisen kultaisen harrastusmerkin, joka käytännössä oli pieni tieteelliset kriteerit täyttävä tutkimus. Lähtö biologiaa opiskelemaan oli itsestään selvä. Pekka oli päättänyt tulla entomologiksi. Hyönteistieteellisiä ja muitakin artikkeleja ja tiedonantoja alkoi ilmestyä tieteellisten seurojen kokouksissa ja lehdissä jo ensi opiskeluvuosina. Uran aikana niitä kertyi satoja. Alkuaikojen tutkimukset käsittelivät tuhohyönteisten vaikutuksia ravintokasvien eri ominaisuuksiin. Painopiste oli fysiologisissa mekanismeissa, joissa vaikutus etenee hyönteisestä ravintokasviin, ja mahdollisuus soveltaa perustutkimuksen tuloksia käytännön toiminnassa oli hänelle tärkeää. Vuonna 1953 Nuorteva väitteli sylkikaskaan sylvien entsyymien vaikutuksesta viljan itävyyteen. Kaksi vuotta myöhemmin hänet nimitettiin hyönteistieteen dosentiksi.

Pekka toimi myös aktiivisesti järjestöissä. Lukioaikana ja ylioppilaana hän oli Luonto-Liiton hallituksessa, ja opiskelunsa loppuvaiheessa aloitteentekijänä perustettaessa biologian opiskelijoiden ainejärjestöä Symbioosia. Suomen lintutieteellisen seuran hallituksessa hän oli 1947–52. Aktiivinen rooli oli myös Suomen hyönteistieteellisessä seurassa sekä Suomen eläin- ja kasvitieteellinen seura Vanamossa; jäl-

kimmäisessä hän toimitti aikakauslehti Luonnon Tutkijaa monen vuoden ajan. Hänen oppi-isänsä ja opettajansa oli Uunio Saalas, yksi Suomen maineikkaimmista hyönteistutkijoista ja hyönteistieteellisen seuran vaikuttaja.

Pekka Nuorteva oli synnynnäinen luonnontutkija, järjestöihminen ja järkähtämätön ympäristönsuojelun puolestapuhuja. Hän toimi 1950-luvulla monet vuodet Luonnon Tutkijan toimitussihteerinä. Kuva: Jussi Nuorteva.

Vuonna 1958 Nuorteva sai nimityksen eläinmuseon museonhoitajaksi (nykyään intendentti). Työpaikka ei muodollisesti oikein istunut hänen tutkimusintresseihinsä. Museon toimialaa

on valistustyön ohella taksonomia ja systematiikka, kun taas Pekkaa kiinnosti ekofysiologia ja sen soveltaminen. Hänen työkuoppineinaan toimivatkin usein museolle määrääkaisesti palikat tekniset avustajat. Pekka osasi integroida heidät työryhmäksi tasavertaisina tutkijoina. Myöhemmin tutkimus keskittyi raatokärpästen ekologiaan ja yksilönkehitykseen. Mahdollisuus tutkimustulosten soveltamiseen tuli esiin tässäkin. Nuorteva kehitti merkittävällä tavalla oikeuslääketieteellistä entomologiaa; kärpästoukan laji ja kehitysvaihe saattavat paljastaa rikoksen tekoajan tai paikan. Yhteistyö poiki jopa rikosromaanin (Eino Kauppala: *Kerro kerro kärpänen*).

Pekka Nuorteva asui perheineen kaupungin kerrostalossa, mutta suuri osa hänen työurastaan on tehty perheen kesäpaikassa Bromarvisssa Länsi-Uudellamaalla. Ennen lasten kouluikää he saattoivat viipyä siellä myöhään syksyyn asti. Sinne oli varustettu kokonainen laboratorio tarpeellisine laitteineen. Pekka ei suinkaan uuranut mökillään yksin, muun perheen puhatessa omiaan, vaan perhe kokonaisuutena muodosti tutkimusyhteisön. Lapsetkin olivat siinä mukana heti kun jotakin osasivat, ja iän myötä kasvoi myös työn vaatavuus. Eikä se ollut mikään käskynjako- tai alistussuhde, vaan isä sai koko perheen innostumaan samaan juoneen: tämä on meidän yhteinen juttu. Vaimo Sirkka-Liisa, biologi hänkin, oli Pekan ahkera ja luotettava työpari ja kumppani läpi elämän. Hän hoiti kortistot ja kirjastot, kokosi ja lajitteli tutkimusaiheeseen liittyviä julkaisuja käsikirjoituksia varten, luonnosteli ja tarkisti kirjoituksia, oikoluki jne.

Ennen museonhoitajaksi tuloaan Nuortevala ei ollut vakituista työtä, vaan elanto koostui pienistä apurahoista ja "sivutuloista". Hyvin tärkeä oli kustannusyhtiön kanssa tehty sopimus *Suomen Eläinkuvasto* -teoksen kirjoituksesta. Tästä muodostui monumentaalinen suurtyö (550+687 sivua, WSOY 1955, 1957). Se oli kokonaan Pekan kirjoittama, mutta Sirkka-Liisalla oli tärkeä osuus sen kokoamisessa. Kirja perustui lähes kokonaan kotimaiseen tutkimukseen, ja

siihen koottiin käytännöllisesti katsoen kaikki tieto, mitä Suomen eläimistä oli julkaistu, mukana viittaukset alkuperäisiin tutkimuksiin. Eepos sisältää niin paljon faktaa, että sen rinnalla kalpenevat kaikki myöhemmin julkaistut, näyttävästi kuvitetut eläintietokirjat.

Eläinkuvasto kun oli nimenä, kuvia piti tietenkin saada. Luontokuvaus oli kuitenkin silloin vielä sangen kehittymätöntä. Tilanne oli erityisen huono selkärangattomissa. Liikkeellä oli kuvia perhosista ja muista näyttävistä lajeista, mutta vaatimattomampia otuksia ei yksinkertaisesti kukaan ollut kuvannut. Mutta onni potkaisu: Nuorteva oli huomannut nuoren Teuvo Suomisen, Suomen luontokuvauksen pioneeriin valokuvia eri yhteyksissä. Suominen kutsuttiin koko kesäksi Nuortevien kesäpaikalle Bromarviin – "Lännen biologiselle asemalle" –, kuten sitä kutsuttiin. Perhe Nuorteva keräsi ötököitä ja Teuvo kuvasi niitä hankkimillaan ja osittain itse tekemillään, sen hetken huippuluokkaisilla välineillä.

Pekka Nuorteva ei ollut aikaisemmin mainittavasti esillä luonnonsuojeluasioissa, mutta hän oli sisäistänyt suojelun välttämättömyyden ihmisen itsensä kannalta. Niinpä hän ei kauan epäröinyt, kun häntä pyydettiin Suomen luonnonsuojeluyhdistyksen (SLY) puheenjohtajaksi. Nuorempi luonnonsuojelijasukupolvi oli tyytymätön yhdistyksen toimettomuuteen, ja suunnitteli joukkovoimalla äänestävänsä uudet ja aktiivisemmat jäsenet hallitukseen. Kun Nuorteva sitten vuonna 1967 aloitti aiemmasta huomattavasti nuorentuneen uuden hallituksen kanssa, hän antautui työhön koko tarmollaan. Hän pitkälti ideoi toiminnan, toi esityksiä hallituksen kokouksiin, usein valmiiksi kirjoitettuja lausuntoluonnoksia. Pekka teki ja sai toisetkin tekemään. Tehtäviä jaettiin osaamisalueittain hallituksen jäsenille, tarkempi suunnitelma odotettiin seuraavaan kokoukseen. Pekka hallitsi myös median hyväksikäytön ja sen välttämättömyyden tiedonlevityksessä. Julkilausumista otettiin sata kopiota ja postitettiin kaikille tiedotusvälineille koukuttavan saate-

kirjeen kera. Luonnonsuojeluaiheisia otsikoita alkoi putkاهدella lehtiin, kun ennen vain isot öljyvahingot läpäisivät uutiskynnyksen. Laajentunut luonnonsuojelu, jolle vähitellen vakiintui nimi ympäristönsuojelu, levisi yleiseen tietoisuuteen. Sen myötä yhdistykselle alkoi sataa esitelmä- ja artikkelipyyntöjä. Pekka puhui ja kirjoitti senkun ehti, mutta töitä riitti kyllä muillekin. Mediaa seuraavalle alkoi tulla tutuksi ekokatastrofin uhka ja luonnontalouden elämää ylläpitävä koneisto.

Vuoteen 1965 mennessä Rachel Carlsonin kirja *Ääneton kevät* oli käännetty kaikille kielille, luettu ympäri maailman ja herättänyt valtavasti huomiota. Vuoden 1965 tienoilla alettiin olla varmoja kloorattujen hiilivetyjen osuudesta muuttohaukan ja merikotkan vähenemiseen. Tietoon oli tullut Japanin Minamata-katastrofi ja peltolintujen kuoleminen Ruotsissa syötyään peitattuja siemeniä. Tiedettiin että Suomessa on käytetty samoja aineita puunjalostusteollisuudessa. Nuorteva toi SLY:n hallituksen pöydälle elohopeapitoisuuden Suomen kaloissa, ja yhdistyksen nimissä se tuotiin julkisuuteen. Siitä alkoi rumba jollaista harvoin on nähty. Siinä toistui lähes stereotyyppisesti sama prosessi kuin monissa maissa sitä ennen ja sen jälkeen. Kun on paljastunut ympäristöönnettomuus, sen aiheuttanut teollisuus ja siitä vastuussa olevat viranomaiset kiistävät kaiken ja pyrkivät osoittamaan luonnonsuojelijoiden väittämät perättömiksi. Vasta pitkällisen julkisen kohun ja oikeustais-
telun jälkeen saastuttaja joutuu myöntymään ja jonkinlainen ratkaisu saadaan aikaan. Nuorteva sai vastaansa johtavia viranomaisia lää-

kintöhallituksesta ja maatalousministeriöstä, mutta myös tunnetuimman luonnonsuojelijan, kalastaja Pentti Linkolan. Hän joutui julkisen ryöpytyksen ja panettelun kohteeksi, mikä varmaankin saattoi hänen henkisen kestävänsä koetukselle, mutta ulospäin se ei näkynyt. Nuorteva oli varustautunut paremmilla tiedoilla kuin vastustajansa. Hän oli yhteydessä alan tutkijoihin Japanissa ja Ruotsissa ja sai näiltä uusimmat tutkimustulokset, tarvittaessa japaninkielestä käännettyinä. Kun menttiin kokoukseen, Pekalla oli salkussaan vedenpitävät todisteet, vastapuolen perustellessa väitteitään epävarmoilla ja jopa naurettavilla oletuksilla. Hän ei provosoitunut ilkeimmistäkään syytöksistä, vaan koetti vastata mahdollisimman asiallisesti

Pekka ja Sirkka-Liisa Nuorteva olivat voimapari, jotka tutkivat luontoa yhdessä yli puolivuosisataa ja juurruttivat ympäristönsuojelua Suomeen. Pekka ei koskaan unohtanut kiittää tärkeintä yhteistyökumppaniaan, Sirkka-Liisaa hänen tekemästä valtavasta työstä. Kuva: Nuortevien kotialbumi.

ja korrektisti. Kiista asettui aikanaan, ja kaikesta mielipahasta huolimatta sen tärkeä viesti suurlle yleisölle oli, että luonnon ja ympäristön pi-

laaminen koskee myös ihmistä itseään. Jupakka kuitenkin väsytti Nuortevan, eikä hän enää jatkanut nyt luonnonsuojeluliitoksi muuttuneen järjestön johdossa. – Myöhemmin Nuorteva julkisti ”elohopeasodan” vaiheet kirjassa *Elohopea Suomen luonnossa ja hallintokoneistossa* (1976).

Pekka Nuortevan julkaisujen painopiste vaihtui ympäristönsuojeluun siitä hetkestä kun hän tuli SLY:n puheenjohtajaksi. Aluksi valtaosa kirjoituksista oli kansantajuisia artikkeleita. Niitä ilmestyi jopa 40 kappaleen vuosivauhtia. Kun Helsingin yliopistoon perustettiin ympäristönsuojelun professuuri vuonna 1973, Nuorteva oli jo hankkinut alalta niin paljon kokemusta ja ansioita, että yhdessä aiemman tieteellisen tuotannon kanssa hänen valintansa virkaan oli selvä. Näin ympäristöalan opetus sai vakiintuneen yliopistollisen aseman, ja olisi voinut luulla, että nyt ovat asiat kunnossa. Virka sijoitettiin kuitenkin maatalous-metsätieteelliseen tiedekuntaan, jonka tutkimustraditiot olivat vankasti luonnon taloudellisen hyväksikäytön suunnalla. Lisäksi Nuorteva oli kiistanalainen henkilö, joka luonnonsuojelun nimissä toimiessaan oli tullut ärsyttäneeksi monia metsäalan arvostettuja henkilöitä – niitäkin jotka vanhastaan tunnettiin luonnonsuojelijoina. Niinpä häneen ja hänen laitokseensa suhtauduttiin varsin nuivasti, ja hänen toistuvat anomuksensa ja vetoomuksensa lisäresurssien saamiseksi torjuttiin. Laitos pysyi pienenä: professori, assistentti ja toimistotyöntekijä. Mitään laitteitakaan ei ollut,

eikä kunnan laboratoriota.

Sattuman kauppaa saatiin ostetuksi käytetty AAS-laite hyvin halvalla, ja sen ansiosta päästiin tekemään ”oikeitakin” tutkimuksia. Toinen onnenpotku oli suurehko apuraha HAPRO-projektista (happamoitumisen vaikutukset metsiin). Sekin oli vain pieni osa haetusta, mutta Nuorteva käytti sitä säästeliäästi, ei yhden henkilön palkkaamiseen kolmeksi vuodeksi, vaan pieninä erinä tutkimuskuluihin sekä stipendeinä ja palkkioina opiskelijoille ja teknisille avustajille. Siihen aikaan yliopistot saivat helposti työvoimavaroin palkattuja tutkimuksen apuhenkilöitä. Lisäksi pestattiin siviilipalvelustaan suorittavia ja opiskelijoita otettiin mukaan tutkimushankkeisiin osana opintoja. Pekka loihti laitoksella ympärilleen saman innostavan yhdessä tekemisen ilmapiirin kuin aikaisemmin eläinmuseolla, luonnonsuojeluyhdistyksessä ja omassa perheessään. Tuloksia alkoi tulla. Tärkein tutkimusteema oli metallien kierto ja vaikutukset puissa ja metsäekosysteemissä. Nuortevan virkauran aikana ja sen jälkeen ilmestyi kymmenittäin korkeatasoisia tutkimuksia kansainvälisissä sarjoissa, ja opinnäytetöitä valmistui. Lähtökohdat huomioon ottaen Nuorteva teki ihmeitä.

Pekka Nuorteva jatkoi tutkimustyötään vielä noin kymmenen vuotta eläkkeelle jäätyään. Muistamme hänet joka suhteessa esimerkillisenä tutkijana, opettajana ja perheenisänä.

Veikko Huhta

